

Cenaclul Flacăra – o formă culturală de masă în ”Epoca de Aur”

Drd. George Panțică

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The Flacăra Cenacle, the space where music, poetry and good humor were promoted, marked the existence of the "jeans generation" in a social-political context in which the communist society was not open to European culture. The purpose of this paper is to identify the role that the cenacle had during the totalitarian regime, which can be seen either as a political propaganda tool to serve the dictatorial couple, or as a cultural valve where young people could find themselves.*

Keywords: *Adrian Paunescu, The Flacara Cenacle, propaganda, totalitarian regime*

Înființat în anul 1973, Cenaclul Flacăra a devenit o importantă formă culturală în România în perioada comunistă, Având drept scop promovarea poeziei și a literaturii critice. A reprezentat un spațiu de întâlnire pentru tinerii poeți și scriitori care doreau să-și exprime liber ideile și sentimentele într-un context artistic. Amploarea fenomenului a fost susținută de o serie de publicații literare, printre care se numără: revista ”Flacăra” și revista ”Amfiteatru”.

În urma vizitei oficiale pe care a realizat-o Nicolae Ceaușescu în China, Coreea, Vietnam este profund marcat de revoluția culturală chineză, dar și de doctrina *juche* a nord-coreenilor și este convins că la întoarcerea în țară să revitalizeze propaganda în rândul tineretului, de aceea lansează un plan ce cuprinde 17 măsuri care vizează educarea marxist-leninistă a întregii societăți comuniste: tineri, oameni ai muncii și membrii de partid. Măsurile lansate prin Tezele din iulie 1971 vizau creșterea controlului partidului asupra culturii, educației și presei, iar rolul dominant al acestora era acela de a marca un nou model de conștiință socialistă. Care să se manifeste prin diverse forme culturale și care să promoveze activitatea ideologică educativă a regimului, după cum precizează Nicolae Ceaușescu în Plenara din 3-5 noiembrie 1971: ”avem nevoie de opere de artă de toate genurile și pentru toate vârstele; copiii vor să cunoască și pe făt frumos creat de Ispirescu, dar vor să cunoască și pe făt frumos de astăzi, eroul luptei pentru libertate socială și națională; ei vor să știe cum arătau balaurii din basme, dar și cum arată balaurii timpurilor moderne și cine a fost sau este voinicul care le-a tăiat capetele; oamenii vor să afle din romane, poezii, piese de teatru, opere, cum au luptat comuniștii și alți anti-fasciști și democrați, cum au înfruntat închisorile, lagărele, moartea chiar, pentru eliberarea poporului.”¹. În aceeași intervenție dictatorul Nicolae Ceaușescu solicită creatorilor de opere ca aspectele vizate de patriotism, munca eroică și glorificarea realizărilor regimului comunist să fie exploatate în creațiile actuale iar teoriile retrograde să fie cenzurate. Tezele din iulie 1971 fiind cele care au stat la baza ”evoluției rock-ului și folk-ului din România, inclusiv în ceea ce privește Cenaclul Flacăra.”¹

În urma apropierei de cuplul dictatorial, Adrian Păunescu primește aprobarea pentru înființarea cenaclului de poezie și muzică *Flacăra*, iar lansarea va avea loc pe data de 17 septembrie 1973 la Casa de Cultură a sectorului 1, reușind astfel să creeze un real fenomen, conform opiniei lui Dan Andrei Aldea ”Nu cred să fi existat în orice țară din lume ceva asemănător. Nici nu cred că se va naște ceva asemănător, în orice țară de pe glob.”¹.

Inițial, cenaclul a fost condus de poetul și eseistul Adrian Păunescu, care a avut un rol important în promovarea poeziei contestatatoare și a avangardei literare în perioada comunistă. Cenaclul a devenit un loc de dezbateri și exprimare artistică, oferind un cadru formal pentru poeții, scriitorii și muzicienii care doreau să-și împărtășească creațiile și să critice regimul politic în mod subversiv. Cu toate acestea, în timp, cenaclul a fost acuzat de conformism și de propagandă comunistă, iar Adrian Păunescu a fost criticat pentru relația strânsă pe care a avut-o cu regimul comunist. După evenimentele din 1989 și căderea regimului comunist, cenaclul și-a pierdut relevanța și popularitatea, iar numeroși membri s-au distanțat de trecutul lor comunist și și-au revizuit opiniile.

Fenomenul generat de Cenaclul Flacăra ”nu poate fi epuizat printr-o etichetare simplistă, unilaterală, fie condamnată, fie elogioasă”¹, de aceea personalitatea complexă a lui Adrian Păunescu trebuie înțeleasă din perspectiva a patru planuri: omul Adrian Păunescu cu virtuți și defecte, cu experiențe și trăiri personale care au influențat creațiile sale și implicarea sa în viața culturală și politică, reprezintă primul plan. Al doilea plan este reprezentat de poetul Adrian Păunescu care este recunoscut ca un poet prolific, cu o stilistică proprie și o abordare accesibilă și emoțională. Poeziile sale se caracterizează prin

încărcătura emoțională profundă, prin abordarea unor teme precum: iubirea, viața cotidiană, lupta socială și patriotismul. Mesajele transmise prin poeziile sale au avut impact puternic asupra publicului, datorită naturii lor emoționale și a capacității de a răspunde așteptărilor și aspirațiilor acestuia. Al treilea plan este cel al persoanei angajate politic fiind considerat unul dintre liderii culturali Partidului Comunist Român. Implicarea sa în politică a avut impact semnificativ asupra activității cenaclului Flacăra, în special în promovarea mesajelor politice și ideologice ale regimului în cadrul spectacolelor și evenimentelor organizate de cenaclu, iar ultimul plan este cel al generatorului de mesaje în cadrul cenaclului deoarece creațiile sale literare și discursurile sale au avut un impact major asupra publicului pentru că răspundeau nevoilor și așteptărilor pe care aceștia le aveau. Mesajele aveau un impact major în rândul publicului deoarece aveau o încărcătură emoțională profundă și conduceau la modelarea percepției sociale asupra evenimentelor și ideologiilor vremii. În esență, este important să abordăm personalitatea complexă a lui Adrian Păunescu și implicarea sa în cenaclul Flacăra din mai multe perspective cu scopul de a înțelege în mod adecvat impactul și semnificația acestora în peisajul cultural și politic al vremii respective.

În cadrul cenaclului Flacăra, inițiat de Adrian Păunescu, era promovată ideea poetică din poezia *Spre bine, spre frumos, spre adevăr* prin care se îmbină aspecte din viața cotidiană cu nevoi ale "generației în blugi", cum ar fi: "Prea multă muzică ușoară proastă... Nu vi se pare că e indecent/ Să tot primim din partea dumneavoastră/ Acest afront și fals divertisment ?/ Prea vă prefaceți fanii bucuriei/ Și prea uitați că viața ne e grea./ Să curățăm Cântarea României/ De orice rumeguș și tinichea./ Ce cântece muncitorești sunt alea/ De care muncitorii n-au habar/ Spre inima poporului e calea./ Că altfel, tot efortu-i în zadar."¹. Versurile evidențiază o dezamăgire față de prevalența muzicii ușoare, de o calitate slabă, fără conținut, iar poezia aduce în discuție ideea că nu este firesc să primim în mod constant o formă de divertisment falsă, lipsită de substanță. Poetul Adrian Păunescu vedea această idee ca pe o reală ofensă la adresa publicului și îl invită pe acesta la reflecție asupra impactului negativ pe care această realitate culturală l-ar putea avea. În același timp, mai este evidențiată și diferența dintre aparență și realitate, în sensul că societatea se pretinde a fi interesată de bucurie și distracție, dar uită de dificultățile și provocările vieții cotidiene. Textul sugerează ideea unei epurări culturale în România prin înlăturarea conținutului superficial, renunțarea la elementele lipsite de valoare și concentrarea pe inimile poporului, pe acele aspecte autentice și semnificative ale vieții. Putem evidenția revolta din sloganul propagandistic pentru activarea maselor din versul "Ce cântece muncitorești sunt alea" care are rolul de a sublinia faptul că ar trebui ca toate cântecele muncitorești trebuie să fie relevante și accesibile muncitorilor înșiși, nu doar niște creații lipsite de impact real. Așadar, textul valorifică ideea centrală a poeziei conform căreia este necesară o schimbare în cultura și în viața cotidiană, renunțarea la divertismentul cultural superficial și îndreptarea către valorile autentice, care să ofere sens și să răspundă nevoilor reale ale oamenilor.

În urma activității spectaculoase pe care cenaclul *Flacăra* avut o putem spune că există două categorii de public receptor: o prima categorie aceea care cuprinde admiratorii poetului Adrian Păunescu, cei care apreciază calitatea actului artistic desfășurat pe scena cenaclului și capacitatea lui de a importa elemente culturale occidentale, iar a doua categorie cuprinde contestatarii poetului pe care îl consideră portavocea regimului opresiv. Trebuie să recunoaștem importanța pe care a avut-o Adrian Păunescu în funcționarea cenaclului, chiar dacă a fost catalogat fie ca "poet de curte" fie ca un "poet cu o capacitate extraordinară de versificație", după cum afirmă și Dan Andrei Aldea în interviul acordat lui Alexandru Mamina "perierea lui Ceaușescu era singura soluție posibilă pentru Păunescu în a-și proteja cenaclul și îl admir și astăzi pentru clarviziune"

Cenaclul Flacăra a reprezentat un spațiu în care elementele propagandistice ale regimului dictatorial erau puternic promovate, dezvoltând astfel cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu. Au fost promovate, în egală măsură, poezii și cântece curajoase, menite să radiografieze problemele și nemulțumirile societății, acesta fiind spațiul în care problemele și nemulțumirile sociale erau refulate, după cum putem observa și în poezia *S-a umplut paharul* a lui Adrian Păunescu "Ia seama, țara mea orientală,/ Prin partea noastră s-a umplut paharul!" sau *Preocupare* "Mi-e milă de soarta ta, țară./ Că n-ai nici noroc, nici merinde.". Este important să menționăm faptul că pe parcursul perioadei în care s-a desfășurat activitatea în cadrul cenaclului, 17.09.1973-15.06.1985, tinerii nu s-au revoltat împotriva dictaturii, iar de la desființarea cenaclului, în aproximativ patru ani de zile, tinerii au ieșit în stradă împotriva dictaturii ceaușiste.

Tot în cadrul cenaclului au fost lansate versuri memorabile, versuri care au generat emoție colectivă peste vremuri prin evocarea chipurilor părințești, precum: *Repetabila povară* "Ce părinți! Niște oameni,

acolo și ei./ Care știu dureros ce e suta de lei.” sau *Rugă pentru părinți* ”Enigmatici și cuminți,/ Terminându-și rostul lor,/ Lângă noi se sting și mor/ Dragii noștri, dragi părinți./ Cheamă-i, Doamne, înapoi,/ Că și-așa au dus-o rău.”, prin care exprimă sentimente profunde legate de relația cu părinții. În versurile din *Repetabila povară*, se pune accentul pe duritatea vieții și pe efortul părinților de a se descurca într-o situație economică dificilă. Aceste versuri subliniază mândria și recunoștința față de părinți, care au reușit să-și ocrotească copiii în condițiile grele ale vremii și să le ofere o educație valoroasă, chiar dacă ei înșiși nu au avut multe resurse materiale. Evocarea acestei realități sociale și a sacrificiilor părinților generează empatie și recunoștință din partea publicului. Una dintre pasiunile poetului Adrian Păunescu era fotbalul, fiind un suporter înfocat al Universității Craiova căreia i-a compus imnul *Cântec pentru Oltenia*, devenit ulterior șlagăr care elogiază atât echipa de fotbal, cât și oltenii ”De bucurie rar avurăm parte,/ În unele duminici pe la nunți”.

Din punct de vedere tematic, este prezentă tema naționalist-patriotică pe care trebuie să o interpretăm prin raportarea la întregul context social și politic, deoarece Adrian Păunescu ”a speculat creativ mai multe tendințe prezente în societatea românească. Una dintre ele s-a referit la nevoia cetățeanului de a-și regăsi identitatea națională după perioada de negarea ei din timpul stalinismului. Evocarea insistentă și inexactă uneori, a unor figure istorice sau a unor momente glorioase din trecut trebuie înțeleasă în contextul interdicțiilor aberante și agresive din obsedantul deceniu.”

Pe parcursul activității la cenaclul Flacăra, Adrian Păunescu a reușit să transpună în versuri nemulțumirile existențiale ale generației proletcultiste, după cum putem observa și în poemul *Niciodată* ”Un cântec nu-i nimic pe lumea asta/ Mai bine să-l zdrobești și apoi să taci/ Când el cu o iluzie nu umple,/ Ghiozdanele copiilor săraci./ Dezmoșteniții caută o cale,/ Nenorociții trec cu pașii grei/ Nu ne putem închide-n cabinete/ Făcând abstracție de ei.”. În această etapă a circulat legenda conform căreia dictatorul Nicolae Ceaușescu nu știa ce se întâmplă în țară, deoarece totul se petrecea din cauza unor abuzuri făcute de unii activiști locali, deoarece propaganda avea nevoie de dușmani, iar Adrian Păunescu a identificat câteva portrete precum: ”birocratul și îmburghezitul de partid, dogmaticul, dar și imperialismul sovietic sau revizionismul maghiar”.

Mitul ”țării condusă extraordinar, dar administrate sinuos” este prezent pe parcursul mai multor ani în tematica artistică desfășurată pe scena cenaclului Flacăra, chiar dacă prin manifestările culturale de masă erau vizați tinerii, cei cărora Adrian Păunescu le-a dedicat imnul *Te salut, generație-n blugi!* ”Există niște tineri marcați de folk și rock/ Ce au nevoie-n țară de spirit și de toate / Și, dacă nu vom face cultură pentru ei,/ Ei și-o vor lua în taină de prin străinătate.”. Cu alte cuvinte, putem spune faptul că spiritul creator vizionar al poetului Adrian Păunescu a preîntâmpinat orice formă de revoltă pe care tinerii o puteau avea cu privire la cenzura culturală europeană și nu numai, ”generând un antidot (o cultură de masă adecvată și atractivă)”. În aceeași direcție a creațiilor vizionare, se înscrie și poemul *Eu, diversiunea*, prin care poetul anticipează finalul cenaclului Flacăra ca urmare a rapoartelor din ce în ce mai îngrijorătoare ale Securității ”Nu-i loc de mine, mă tot aflu-n calea/ acelora care merg spre monumente,/ mă vor călca-n picioare, mă vor tunde,/ mă vor ceda-n scenării indecente./ Nu-i loc de mine, n-are loc porumbul/ să crească și să vină în hambare/ de-acest poet retoric și habotnic/ care-a ajuns în glume populare./ Nu-i loc de mine, sunt motivul tainic/ din care cresc nevoile și prețul./ Când tac, sunt laș, când spun, doresc profituri/ și-n general o fac pe îndrăznețul.”

Din perspectiva receptării actuale a cenaclului Flacăra, putem constata faptul că a fost un fenomen cultural major pentru perioada ceaușistă, Cenaclul Flacăra a marcat spațiul liberei exprimări pentru numeroși tineri care au debutat în cadrul cenaclului și care au rezistat pe piața cultural-muzicală. Astfel, voci ale contestatarilor, precum: Vladimir Tismăneanu, Eugen Negrici, Mircea Cărtărescu, Gabriel Liiceanu condamnă maniera în care poetul Adrian Păunescu gestiona momentele cultural-artistice. Putem evidenția avalanșa de artiști valoroși care au activat, precum: Vali Sterian, Marcela Saftiuc, Radu Gheorghe, Cristian Minculescu, Ștefan Hrușcă sau Ilie Stepan și au oferit greutate spectacolelor.

Alexandru Mamina identifică păreri critice și aprecieri în rândul participanților la cenaclul Flacăra, evidențiind în lucrarea sa ”păreri critice despre un aspect sau altul au formulat mai mulți dintre participanții la cenaclu, radicalii negația lor apar Horia Stoicanu, Erika Jozsa, Mircea Florian și Adriana Ausch, reclamând conținutul propagandistic al spectacolelor manipularea și chiar îndoctrinarea.”, dar și aprecieri din partea lui Eugen Cristea sau Zoia Alecu ”Eugen Cristea, în schimb, este de părere că cenaclul a făcut educație literară a oamenilor și le-a inoculat iubirea de cultură, Victor Socaciu semnalează accentele sale dizidente, iar Zoia Alecu afirmă explicit că Cenaclul Flacăra a fost singurul loc din România unde «cenzura

avea interzis la intrare»”.

La nivel european, fenomenul Flacăra a surprins prin amploarea spectacolelor organizate și prin calitatea interpreților de muzică popular sau folk-rok, deși aceștia erau amatori. Un portret relevant al poetului Adrian Păunescu realizează antropologul francez Claude Karnoouh, ca urmare a vizionării unui spectacol desfășurat în anul 1976, la Suceava, ”Tot acest spectacol era prezentat, comentat, discutat, pe scurt animat cu patos de un tânăr, un poet cu un talent incontestabil, care știa să toarne versul, dar care, mai ales, era stăpânit de verva unui animator energetic, cu o latură bățăioasă, amestecând umorul cu lacrimogenul melodramatic, râsul și emoțiile prefăcute cu cele reale, demagog în fața gloatelor și neuitând niciodată osanalele cuvenite regimului și figurii emblematice a lui Nicolae Ceaușescu.”. În același articol, Claude Karnoouh precizează ”geniul lui Păunescu și al cenaclului Flacăra rezidă în încercarea de a pune pe același drum România comunistă ceaușistă și mișcarea rock-folk *hippy* născută în Statele Unite. În fapt, cenaclul Flacăra se plasa în aceeași dinamică culturală post-1968 în care intraseră toate țările europene, mișcări asemănătoare, precedate de violente mișcări studențești (în Germania, Franța, Italia) înfîpîndu-se mai peste tot.”¹

În concluzie, putem aprecia faptul că în cadrul cenaclului poetul Adrian Păunescu a avut un discurs dublu la nivelul multor texte lirice, care evidențiază capacitatea acestuia de a depăși șabloanele vremii prin care era realizată propaganda ideologică, acesta fiind unic și autentic. Simțind foarte profund emoția colectivă scria rapid texte care nu prezentau sloganuri sau lozinci prestabilite, dar erau încărcate de mesaje ideologice, iar din punct de vedere tematic, în cadrul cenaclului, erau abordate teme de interes pentru public care plasau publicul în registrul afectiv, iar introspecția era cheia emoției generate.

Note finale

[1] Alexandru Mamina, *Cenaclul Flacăra – istorie, cultură, politică-*, Cetatea de Scaun, 2020, p.12, apud *În ajutorul activistului de partid*, București, Editura Politică, 1972, p. 83.

[2] Alexandru Mamina, *Cenaclul Flacăra – istorie, cultură, politică-*, Cetatea de Scaun, 2020, p.28.

[3] Ibidem, p.15

[4] Ibidem, p.26.

[5] Adrian Păunescu, *Cartea cârților de poezie*, Editura Păunescu, 1999, p. 1287

[6] Prof. Bogdan Teodorescu, *Farmecul discret al propagandei*, în Alexandru Mamina, *Cenaclul Flacăra – istorie, cultură, politică-*, Cetatea de Scaun, 2020, p.15

[7] Adrian Păunescu, *Cartea cârților de poezie*, Editura Păunescu, 1999, p. 189

[8] Ibidem, p. 188

[9] Ibidem, p. 149

[10] Ibidem, p. 329

[11] Adrian Păunescu, *op. cit.*, p. 1265

[12] Alexandru Mamina, *op. cit.*, p.26

[13] Adrian Păunescu, *op. cit.*, p.428

[14] Alexandru Mamina, *op.cit.*, p.27.

[15] Adrian Păunescu, *op. cit.*, 1999, p. 408.

[16] Prof. Bogdan Teodorescu, *Farmecul discret al propagandei*, în Alexandru Mamina, *Cenaclul Flacăra – istorie, cultură, politică-*, Cetatea de Scaun, 2020, p.21

[17] Adrian Păunescu, *op. cit.*, p. 307.

[18] Alexandru Mamina, *op. cit.*, p.30.

[19] Ibidem, p.30.

[20] Karnoouh, Claude, *Câteva amintiri: la moartea lui Adrian Păunescu*, Critic atac, 2010

<https://www.criticatac.ro/cateva-amintiri-la-moartea-lui-adrian-paunescu>.

[21] Ibidem

Bibliografie

Corpus:

Păunescu, Adrian, *Cartea cârților de poezie*, Editura Păunescu, 1999.

Studii de specialitate:

Mamina, Alexandru, *Cenacul Flacăra – istorie, cultură, politică*-, Cetatea de Scaun, 2020.

Karnoouh, Claude, *Câteva amintiri: la moartea lui Adrian Păunescu*, Critic atac, 2010

<https://www.criticatac.ro/cateva-amintiri-la-moartea-lui-adrian-paunescu>